

DOI: 10.33608/0236-1477.2020.04.64-77

УДК 82-6 Рильський

Богдан ЦИМБАЛ, молодший науковий співробітник
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України,
вул. М. Грушевського, 4, Київ, 01001
e-mail: tsymbal.bohdan@nas.gov.ua
ORCID: 0000-0002-3603-4494

ЗАБУТИЙ ЗНАЙОМИЙ МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО: ВАЛЯ МИХАЛЬЧУК (із коментарів до листування письменника)

У статті на основі порівняльного аналізу збереженого листування Максима Рильського та Ярослава Вітошинського 1950—1960-х років із новознайденими архівними документами встановлено біографічні відомості спільного знайомого обох кореспондентів. Виявлені факти дозволяють виправити допущену в коментарях до опублікованого листування письменника неточність, а також розширюють знання про коло спілкування письменника в 1920—1930-х роках. Крім цього, стрітовано неправильне датування одного вірша М. Рильського.

Ключові слова: атрибуція, епістолярій, коментар, Валер'ян Михальчук, репресії 1930-х років, українські композитори 1920—1930-х років.

Коментар не лише відіграє важливу роль у розумінні тексту художнього твору [див., напр.: 5]. Не меншу вагу він має і для тлумачення текстів нехудожніх — листів, щоденників, спогадів, адже часто без належних супровідних пояснень важко зрозуміти, про що говорять кореспонденти, а писані через багато років після тих подій мемуари нерідко хибують на неточності, зумовлені помилками пам'яті авторів [див., напр.: 3; 2]. Інколи коментаторські помилки виникають унаслідок небажання упорядників шукати по-

Цитування: Цимбал Богдан. Забутий знайомий Максима Рильського: Валя Михальчук (із коментарів до листування письменника). Слово і Час. 2020. № 4 (712). С. 64—77. <https://doi.org/10.33608/0236-1477.2020.04.64-77>

трібні відомості, інколи ж це викликано неповнотою джерельної бази, а буває, що й духом часу (особливо це стосується текстів, виданих до 1991 р.). Зрештою, далеко не всі виправлення правильні, витримують перевірку часом, справді розширюють наші знання про коментованих осіб чи події, а не збивають на манівці, засмічуючи «інформаційний сфір» неправдивими, хибними даними.

Пропонована нотатка постала внаслідок принагідного звернення до епістолярної спадщини Максима Рильського, надрукованої в найповнішому на сьогодні зібранні його творів у двадцяти томах, а не систематичного вивчення творчості письменника. На окремі вади підготовки самих текстів творів і коментарів до них уже звертали увагу [див., напр.: 11], проте, схоже, кореспонденція поета залишалася поза увагою дослідників.

Пізньої осені, 27 листопада 1956 р., М. Рильський відповів на лист давнього приятеля, з яким познайомився ще в середині 1920-х у Музичному товаристві ім. Леонтовича [21, арк. 1]. У тому листі він поділився, зокрема, відомостями про спільних з адресатом друзів молодих років: «Про Дмитра нічого не чув давно. Ірчана реабілітовано (по-смертно, очевидно). Його твори будуть видаватись. Дмитро Тась, мабуть, загинув. Валя Михальчук теж» [10, 428]. Це була відповідь на листи від 8 серпня та 11 листопада 1956 р. Ярослава Вітошинського, у яких той цікавився долею їхніх приятелів та спільних знайомих [18, арк. 2; 19, арк. 1 зв.].

Про згаданого в цьому фрагменті Михальчука в коментарях подано такі відомості: «Михальчук Валентин Костянтинович — український музикант, приятель молодих років М. Рильського» [10, 667]. Слід визнати, що розкриття зменшувальної форми «Валя» як похідної від Валентин не зовсім коректне, а то й попросту ризиковане припущення, а додавання імені по батькові «Костянтинович» узагалі безпідставне, бо його жодним словом не обґрунтовано. Ніякої інформації про композитора немає й у відповідних енциклопедичних та довідкових виданнях [див.: 13; 8].

На ще одну згадку про Михальчука натрапляємо в наданих Рильським слідству додаткових свідченнях від 4 квітня 1931 р., у яких поет говорить про своє оточення й особисті стосунки:

ділив свій день між роботою та п'ятикою в компаніях «мочеморд». Збиралися ці компанії в ресторані «Континенталь», у пивницях, а часом — у Ярослава Вітошинського (співробітника ВУТОРМ, тепер: УКРФІАґу). У Вітошинського сходились тому, що він живе в центрі (я, наприклад, живу далеко від центра), а господар завжди ладен організувати п'янку. Політичних розмов не було хоч би тому, що сходились дуже різноманітні і по суті малознайомі люди: я, Вітошинський, що, здається, нічим, окрім випивки і закуски, не цікавиться, композитор Михальчук (мій приятель, дуже

незрівноважена людина, останнім часами працює в Радіоцентрі і, безперечно, переклав усю свою композиторську роботу в революційне річчя — баяда «Комсомолец» і т. ін. Про нього ще далі), інші співробітники «Укрфілу» [4, 526].

ВУТОРМ — Всеукраїнське товариство революційних музик, раніше — Музичне товариство імені М. Леонтовича. Згідно з уціленими документами, Вітошинський наприкінці 1920-х років був його членом [див.: 34, арк. 4, 5]. Далі, говорячи про еволюцію світогляду, Рильський іще раз згадує в цьому контексті Михальчука, який поділився з ним власними враженнями від поїздки на будівництво: «<...> особливо вплинуло на мене захоплене оповідання Михальчука про Дніпрельстан — більше, ніж будь-яка газетна стаття, бо це ж було живе і цілком щире оповідання приятеля» [4, 528]. З огляду на згадку поруч із Вітошинським, цілком імовірно, що йдеться про того самого Михальчука, проте жодної достеменної інформації про його ім'я чи по батькові арештантські свідчення Рильського не дають. Також Михальчук, без імені чи бодай ініціалів, фігурує у довідці IV відділу УДБ НКВС УРСР на Рильського, датованій 8 січня 1938 р. [див.: 4, 569—571, 573].

Звідки взялося «Костянтинович»? Можливо, упорядників двадцятитомника ввело в оману прізвище, адже серед членів Старої громади був Костянтин Михальчук, і здавалося природним, що діти двох старогромадівців товаришували, а може, спрацювали інші аргументи. Очевидно одне: Михальчук насправді міг мати не лише інше по батькові, а й ім'я.

Причина ймовірної похибки для стороннього читача ніби зрозуміла, але не аж так явно. З'явилася помилка не внаслідок бажання коментаторів піти найпростішим шляхом, а через елементарний брак будь-якої інформації, що й видно вже з обсягу поданої у виданні примітки. Насправді, готуючи коментар до листів Рильського, упорядники взялися до справи ґрунтовно, наскільки це було можливо в тих умовах, зокрема вивчили зустрічну кореспонденцію, у якій, найпевніше, і криється причина хиби. Гадаю, що, не маючи жодних додаткових відомостей, коментатори беззастережно поклалися на лист Я. Вітошинського від грудня 1956 р., у якому він згадав і про давніх приятелів: «Жалко мені наших друзів Валу та Дмитра, хороші і талановиті були хлопці, а особливо Валентин!» [20, арк. 1—1 зв.]. Ту саму помилку повторено й на супровідній записці (автограф Я. Вітошинського) до фото «чотирьох орлів», що зберігається у фонді М. Рильського: «Сидять зліва направо: 1. Дмитро Тась (Могилянський) 2. Максим Рильський. Сидять зліва направо: 1. Вітошинський Я. Т. 2. Михальчук Валентин. Коли потрібні будуть подробиці про це фото, пишть» [25, арк. 2]. Тє, що фото належало Вітошинському, зрозуміло зі змісту присвят на звороті:

Славі славному від Валі,
Консонанси теплих слів.
Хочу я, щоб і надалі,
Ти зо мною пив і їв.

8/II—1930 р.
м. Київ
Валя

Хто із нас не вартий Слави?
Хто в пияцтві не арбітр?
Глянь на ці обличчя Славо,
І неси нам цілий літр.

МРиль.

Пики славні їй же їй
Славний Славо, їж і пий!

Дмитро.
10. II 30 р.
Київ [25, арк. 1 зв.].

Фото (13,3 × 8,5) репродуковано у виданні «3 трудів і днів Максима Рильського», упорядники якого уникли помилки, просто залишивши ініціали в підпису під фото нерозкритими: «Сидять (зліва направо): Д. Тась, М. Рильський, 2-й ряд — В. Михальчук, Я. Вітошинський. 20-ті рр.» [4, 2 ілюст. вставки]. Найпевніше, фото зроблено 1930 р., а невдовзі по тому з'явилися і написи на звороті.

Серед слідчих матеріалів репресованих під час Великого терору осіб збереглася справа одного композитора, і саме його, на мою думку, зображено на фото разом із Рильським, Тасем та Вітошинським. Його повне ім'я — Валер'ян Логвинович Михальчук.

Постанову про арешт Валер'яна Михальчука датовано 11 червня 1937 р. Наступного дня, 12 червня, до нього за адресою вул. 25 жовтня, 22, квартира 24 прийшли з обшуком і заарештували [26, арк. 1—2]. При обшуку вилучили лише паспорт та членський квиток спілки робітників мистецтва. Арешт і обшук проводив працівник Управління держбезпеки НКВС УРСР Шехтман [26, арк. 3—4 зв.].

В анкеті арештованого записано, що Валер'ян Логвинович Михальчук народився 21 січня 1901 р. в м. Гайсин Подільської губернії (нині — Вінницької обл.). Батько, Логвин Федорович Михальчук, службовець пошти; мати, Олександра Василівна Михальчук, домогосподарка (на момент арешту сина обоє проживали в Гайсині на вул. І. Франка, 9). У період із 1924 р. по 1927 р. Валер'ян навчався в Музично-драматичному інституті імені М. Лисенка, по закінченні якого працював за спеціаль-

ністю — виконував замовлення та займався індивідуальною творчістю. Проживав разом із дружиною Марією Львівною Мельниковою і тещою Наталією Андріївною Мельниковою-Герасимовою [26, арк. 5—5 зв.]. Крім того, на допиті 5 липня 1937 р. Михальчук уточнив, що в 1918—1919 рр. був учнем 8 класу Гайсинської гімназії [26, арк. 21].

Обвинувачення йому висунули 26 червня 1937 р. Композиторові інкримінували членство в українській контрреволюційній націоналістично-фашистській терористичній організації — злочин, передбачений статтями 54-4 і 54-11 КК УРСР [26, арк. 6]. Уже на третій день після арешту, 15 червня 1937 р., Михальчук написав заяву, у якій визнав себе винним у тому, що належав до української контрреволюційної фашистської терористичної організації. За його словами, до організації його втягнув Василь Михайлович Чечвянський (Губенко) наприкінці 1935-го — на початку 1936-го року. [26, арк. 10]. До «київського центру терористичної організації» належали, зокрема, Максим Тадейович Рильський (укр. поет), Павло Іванович Щербатинський (літератор), Валер'ян Логвинович Михальчук (композитор), Анатолій Сергійович Волкович (укр. перекладач).

Звісно, беззастережно довіряти таким матеріалам не варто, але й повністю відкидати їх теж не слід. Що це саме той Михальчук, про якого запитував Вітошинський, указує, на мою думку, один момент із протоколу його допиту від 5 липня 1937 р.:

По окончании института в 1927 г., я познакомился с украинским поэтом националистом Рильским Максимом Тадеевичем и националистом, директором Киевской трудовой школы Парахевичем, впоследствии осужденным за активную к[онтр]-р[еволюционную] деятельность.

Рильский являлся фигурой, вокруг которого группировались украинские к[онтр]-р[еволюционные] националистические элементы, а квартира Рильского была местом встреч украинских националистов, при которых велись антисоветские беседы политического характера [26, арк. 21 зв.—22].

Факт знайомства Валер'яна Михальчука з Максимом Рильським підтвердив на допиті 5 липня 1937 р. Василь Чечвянський (Губенко), розповідаючи про своє знайомство з композитором:

С Михальчуком Валерианом Логвиновичем меня познакомил участник организации Максим Тадеевич Рильский в один из моих приездов в Киев в 1934 или 1935 году.

До 1936 года у меня с Михальчуком было несколько встреч на квартире у Рильского.

С 1936 г. февраля м[еся]ца, после моего приезда в Киев, с Михальчуком я более часто встречался. Несколько раз он бывал у меня на квартире, раза два я заходил к нему. Очень часто мы встречались на квартире у Рильского, у Щербатинского и в Союзе писателей [26, арк. 44—45].

В обвинувальному висновку від 31 серпня 1937 р. Валер'янові Михальчуку приписували злочин за статтями 54-8 та 54-11 КК УРСР [26, арк. 51]. Крім участі в середині 1930-х років в українській контрреволюційній націоналістично-фашистській терористичній організації, йому також інкримінували активну націоналістичну діяльність: у роботі «Просвіти» (1919 р.), молодіжній організації «Юнацька спілка» (1920 р.), в українському автокефальному русі (1922—1923 рр.), українській націоналістичній студентській групі під час навчання в Музично-драматичному інституті імені М. Лисенка (1924—1927 рр.) — на основі свідчень самого Михальчука [26, арк. 21—21 зв.]. Крім того, слідство встановило, що композитора вже одного разу арештовувала Подільська ЧК — у 1920 р. [26, арк. 52—53], щоправда, після Другої світової війни документів на підтвердження цього факту в архіві не знайшли [26, арк. 67 зв.].

На закритому судовому засіданні виїзної сесії Військової колегії Верховного суду СРСР 3 вересня 1937 р. справу розглянули швидко: відкрили засідання о 15:15, а закрили його о 15:30 [26, арк. 56—56 зв.]. Валер'яна Логвиновича Михальчука засудили до найвищої кари — розстрілу [26, арк. 57 зв.]. Вирок виконали того самого дня — 3 вересня 1937 р. [26, арк. 58].

Майже тридцять років по тому син композитора Дмитро Валер'янович Михальчук (1921 р. н.) подав 19 жовтня 1966 р. до Військової прокуратури Київського військового округу заяву на перегляд справи батька. На перевірку обґрунтованості присуду справу направили 12 листопада. Через тиждень, 19 листопада 1966 р., перегляд справи розпочав старший слідчий слідчого відділу КДБ при Раді міністрів УРСР майор Короткий.

Слідчий насамперед розіслав запити з метою розшукати осіб, котрі фігурували у справі. Більшості зі «співучасників» на той час уже не було серед живих, деякого реабілітували (О. Савицький, В. Чечвянський, А. Волкович, І. Ковтун, А. Дикий, П. Щербатинський, В. Ярошенко, А. Балацький). Навіть оперуповноважений ІV відділу молодший лейтенант держбезпеки Мирон Маркович Акімов-Грідіс, який вів справу 1937 р., значився як зниклий безвісти на фронті Другої світової війни. Станом на 1966 р. лише кілька осіб могли дати свідчення про Михальчука, серед них Дмитро Євменович Балацький — його і його троюрідного брата Андріана Семеновича Балацького Михальчук назвав як своїх близьких знайомих по Гайсину. Д. Балацький на допиті 23 грудня 1966 р. свідчив:

Михальчука Валериана Лог[в]иновича я знал с детских лет и до 1937 года, т. е. до момента его ареста, после чего я его больше не встречал. До 1925 года я и Михальчук

жили в гор. Гайсине Винницької області, он учився в гімназії, которую окончил в 1918—1919 годах, а я учився в городском училище. Оба мы принимали участие в художественной самодеятельности города и познакомились там, примерно в 1919—1920 годах. Оба мы были в хоре и играли в оркестре. Я и Михальчук в 1925 году поступили в Киевский музыкально-драматический институт имени Лысенко. Я учился на дирижерском факультете, а Михальчук на композиторском. Окончив институт в 1928—1929 годах, я пошел работать в радиокомитет в Киеве руководителем вокального ансамбля, а Михальчук являлся там же музыкальным редактором. В 1934 году я перешел на работу в Наркомпрос методистом по музыке, а Михальчук остался в радиокомитете и работал там музыкальным редактором до своего ареста в 1937 году. Взаимоотношения у меня с Михальчуком были нормальные, дружеские. <...> Касаясь характеристики на Михальчука, могу сказать, что это был талантливый, высокообразованный человек, который соединял в себе качества композитора, художника, поэта и драматурга. <...> По характеру Михальчук был мягким, отзывчивым, обаятельным человеком, веселым, остроумным в быту, что и привлекало к нему людей [26, арк. 93 зв.—94, 95, 96].

На запитання про осіб, які могли би дати характеристику Валер'янови Михальчуку, Дмитро Балацький називає серед інших сім'ю покійного академіка Максима Рильського, з яким Михальчук товаришував. Це додатково підтверджує правильність припущення, що згаданий у листуванні «Валя» — Валер'ян Логвинович Михальчук.

Повертаючись до коментування листа М. Рильського до Я. Вітошинського від 27 листопада 1956 р., висловлю ще одне міркування стосовно фрази «Про Дмитра нічого не чув давно» [10, 428]. Коментатори в примітці зазначили, що особу не встановлено [10, 666]. На мою думку, йдеться саме про Дмитра Балацького. Звертаючись листовно в червні 1956 р. до Рильського, Вітошинський повідомляє: «Дмитро Балацький давненько писав мені, як він себе почуває і як справа у нього з очима?» [22, арк. 1 зв.]. Очевидно, коментаторів збило з пантелику одне ім'я. Можливо, вони вирішили, що мовиться (адресант пише) про одного зі спільних знайомих, репресованих у 1930-х роках, бо в листах згадано також Мирослава Ірчана [19, арк. 2 зв.], «Валю» Михальчука і Дмитра Тася [22, арк. 1 зв.]. Насправді з листування стає зрозуміло, що Балацький нерегулярно відповідав на пошту, про це шкодує Вітошинський у листі до Рильського від 8 серпня 1956 р.: «Балацький давненько мені писав і на посліднього листа не відповів мені. Що з ним не знаю, буду писати!» [18, арк. 1 зв.]. Збереглося п'ять листів Д. Балацького до М. Рильського з Полтави за період із 1948-го по 1963-й роки, але згадок про Михальчука чи Вітошинського в них немає [див.: 23; 24].

З інших осіб, що знали Михальчука і могли дати свідчення про нього, Дмитро Балацький назвав Любов Василівну Харюкову (у першому шлюбі Грошеву), яка на той час проживала в Києві. З протоколу від 5 січня 1967 р.:

Михальчука Валериана Логвиновича я знаю. Взаимоотношения у меня с ним были нормальные. Личных счетов и ссор между нами никогда не было. Михальчука я знаю примерно с 1929 года. С Михальчуком меня познакомил мой бывший муж Грошев Сергей Григорьевич в городе Киеве как со своим товарищем. <...>

После знакомства с Михальчуком мне приходилось общаться с ним до 1937 или 1938 года, т. е. до его ареста. Михальчук на протяжении указанного времени часто бывал у меня на квартире, кроме этого, я его знаю по работе в радиокомитете. В радиокомитете Михальчук работал в музыкальном отделе, кажется, в качестве музыкального редактора. Я работала в радиокомитете певицей. В течении какого времени мне приходилось общаться с Михальчуком по работе в радиокомитете, я сейчас за давностью времени сказать уже затрудняюсь.

В процессе общения с Михальчуком он производил на меня впечатление честного человека, высокообразованного, эрудированного и талантливого музыканта. Он писал музыку и стихи. Его произведения были лирического характера, он писал также стихи патриотического содержания. <...> Михальчука я знаю только с положительной стороны. Единственным недостатком, который, я считаю, был у него, это то, что он имел некоторую повышенную склонность к употреблению спиртных напитков, но это не было у него системой [26, арк. 111 зв.—112].

Останньою, хто знав Михальчука і кого вдалося розшукати слідчому під час перегляду судової справи, була Євгенія Олексіївна Нефьодова. На відміну від двох попередніх свідків, її знайомство з Михальчуком було коротким, але її відомості про нього, подані 16 січня 1967 р., так само позитивні:

Михальчука я знаю по совместной работе в Радиокомитете. Сейчас я затрудняюсь сказать, в течении какого времени мне приходилось общаться с ним по работе в Радиокомитете. Примерно с Михальчуком мне пришлось общаться по работе в Радиокомитете с 1935 года и до момента его ареста. В Радиокомитете Михальчук работал в качестве редактора, кажется, камерной музыки. В процессе общения с Михальчуком по работе он производил на меня положительное впечатление. В работе он был аккуратным работником и справлялся со своими обязанностями. Михальчук был общительным человеком, принимал активное участие в общественной жизни радиокомитета. Мне кажется, что Михальчук избирался в местком Радиокомитета.

Арест Михальчука был неожиданностью для меня, так как ничего плохого с его стороны я не замечала и считала его вполне советским человеком [26, арк. 113 зв.].

З огляду на реабілітацію «співучасників» та на позитивні характеристики, що їх дали Д. Балацький, Л. Харюкова і Є. Нефьодова, справу визнали недостатньо обґрунтованою і підготували відповідний протест [26, арк. 115—116]. Нарешті 30 березня 1967 р. Військова колегія Верховного суду СРСР з огляду на нововідкриті факти свій попередній вирок від 3 вересня 1937 р. скасувала, а саму справу припинили через відсутність складу злочину [26, арк. 118 зв.—119].

Любов Харюкова у своїх свідченнях згадала, що Михальчук, крім музики, писав і вірші. Юрій П'ядик зафіксував в укладеній ним бібліографії

вірш «Її розстріляли...» [14, 412] за підписом «Вал. Михальчук», надрукований на сторінках єдиного номера «Буяння» [7, 9]. Не слід відкидати, що Михальчук, якому на той час виповнилося двадцять років, міг надіслати твір для публікації на сторінках кам'янець-подільського видання, але, на мою думку, цей пункт потребує ретельної перевірки.

Серед матеріалів фонду Музичного товариства імені М. Леонтовича збереглися ноти пісні для мішаного хору з фортепіано «На кораблі» композитора Валер'яна Михальчука на його ж такі слова [27; 29]. Писав він музику на вірші сучасників, зокрема Дмитра Чепурного («Пісня оборони») [30], Володимира Сосюри («15 Жовтень») [31] і, звичайно, свого близького приятеля Максима Рильського («Трістан коня сідає...») [32]. Останній вірш, написаний 1921 р., увійшов до поетичної збірки Рильського «Синя далечінь» (Київ, 1922), на музику його покладено 1930 р., якщо довіряти вказаній на полях нот даті 15 травня 1930 р., але в коментарях до найповнішого на сьогодні зібрання спадщини Рильського відомостей про музику до цього вірша немає [9, 490]. Також Михальчук виконував обробки народних пісень, наприклад, «Сидить дід», «Кармалюк», писав інструментальні твори [28; 35].

Документ, що фіксує найраніший відомий на сьогодні контакт Музичного товариства з Валер'яном Михальчуком, — лист до нього від 12 травня 1924 р. за підписами голови президії Товариства Ю. Михайлова та секретаря П. Козицького у зв'язку з підготовкою повної збірки творів М. Леонтовича [33, арк. 1]:

Ш[ановний] т[оваришу]

В репертуарі «ЗІРКИ», що нещодавно був поданий до Т[оварист]ва, зауважили ми твір Леонтовича «Прощай слава». Твір цей Т[оварист]ву — невідомий, — а через те Президія Т[оварист]ва просить Вас, по можливості, негайно надіслати його до Т[оварист]ва чи то оригінал чи певну копію (якщо оригіналу нема).

Крім власне музичної творчості, Михальчук виступав як перекладач. Проте, мабуть, з огляду на невеликий доробок у цій царині та обмежений обсяг видання, він не потрапив свого часу до літературної енциклопедії [див.: 12]. З-під його пера вийшов, наприклад, український варіант «Важких людей» А. Чехова [17]. Проте композитор був так забутий, що сучасна дослідниця українського художнього перекладу 1920—1930-х років, називаючи перекладачів творів Чехова українською, лишила нерозкритим одне тільки ім'я: «Борис Антоненко-Давидович, Микола Зеров, Леонід Пахаревський, В. Михальчук, Іван Рильський, Дмитро Тась, Антон Марченко» [6, 39], — без змін повторивши цю інформацію вдруге [6, 134]. Імовірно, що до цього видання композитор потрапив не випадково. Як свідчив під час арешту М. Рильський, він, бажаючи поки-

нути педагогічну роботу, почав співпрацювати з видавництвом «Книго-спілка», де отримав посаду постійного редактора мови [4, 135]. Мабуть, за нагоди він залучив до одного із перекладних видавничих проєктів свого знайомого. Також Михальчук переклав українською «Бойову пісню» («Повним кроком линуть роки...») Аркадія Сітковського [15, 58—59].

Цитовані відомості із судової справи Валер'яна Михальчука дають підстави стверджувати, що коментатори томів епістолярію Рильського вочевидь припустилися помилки, розкривши зменшувальну форму Валя як похідну від Валентин. Виявлена інформація суттєво коригує й доповнює наявні на сьогодні відомості про коло спілкування Рильського періоду 1920—1930-х років.

Принагідно зупинюся на ще одній помилці. Шість років тому на сторінках «Літературної України» був опублікований невідомий вірш Рильського «Іде “визвольниця братів”...» [1]. Пізніше, зважаючи на очевидний політичний характер твору, працівник Літературно-меморіального музею Максима Рильського розвинув гіпотезу, що вірш спрямований проти III Всеукраїнського з'їзду рад [16]. Із невідомих причин публікатор припустився грубої помилки і вказав дату написання 8 березня 1919 р. Насправді вірш написано 1915 р., у чому легко пересвідчитися, якщо взяти до рук архівний документ, з якого здійснено публікацію [36]. Хоча вірш має виразно антиросійський характер, написано його з іншого приводу — взяття Перемишля Російською імператорською армією (5 (18) березня 1915 р.), тобто за чотири роки до III Всеукраїнського з'їзду рад та ухвалених на ньому рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Горбатюк В.* Іде «визвольниця братів» // Літературна Україна. 2014. 11 верес. № 34 (5563). С. 9.
2. *Дудко В.* Рецензія на магістерську дипломну роботу студента магістратури філологічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка С. А. Захаркіна «Науковий коментар до спогадів Кесаря Білиловського» // Спадщина: Літературне джерелознавство, текстологія. Київ, 2015. Т. X. С. 164—167.
3. *Дудко В.* Українське публікаторство: без коментарів // Критика. 2009. № 9/10. С. 31—33.
4. З трудів і днів Максима Рильського / упоряд.: С. А. Гальченко, В. Л. Колесник, М. Г. Рильський, Ю. І. Шаповал. Київ: А.С.К., 2009. 656 с.
5. *Задорожний В.* Коментар як чинник інтерпретації і сприйняття тексту // Спадщина: Літературне джерелознавство, текстологія. Київ, 2017. С. 119—136.
6. *Коломієць Л.* Український художній переклад та перекладачі 1920—30-х років: матеріали до курсу «Історія перекладу»: навчальний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2015. 360 с.
7. *Михальчук В.* «Її розстріляли...» // Буяння. Кам'янець-Подільський, 1921. № 1. С. 9.
8. *Муха А.* Композитори України та української діаспори: Довідник. Київ: Музична Україна, 2004. 352 с.

9. *Рильський М.* Зібрання творів: У 20 т. / Редкол.: Л. М. Новиченко (голова) та ін. Т. 1: Поезії (1907—1929). Проза (1911—1925) / Упоряд.: В. П. Лета, А. А. Тростянецький; Вступ. стаття С. А. Крижанівського; Ред. тому С. А. Крижанівський. Київ: Наукова думка, 1983. 535 с.
10. *Рильський М.* Зібрання творів: У 20 т. / Редкол.: Л. М. Новиченко (голова) та ін. Т. 19: Автобіографічні матеріали. Записні книжки. Листи (1907—1956) / Упоряд.: Н. А. Підпала, Р. Я. Пилипчук, К. М. Секарева; Прим.: Н. А. Підпала, К. М. Секарева; Ред. тому Л. М. Новиченко. Київ: Наукова думка, 1988. 704 с.
11. *Сулима М., Цимбал Б.* Примітки куці — ні к чому // Спадщина: Літературне джерелознавство, текстологія. Київ, 2013. Т. VIII. С. 92—100.
12. Українська літературна енциклопедія: В 5 т. / Редкол.: І. О. Дзевєрін (відп. ред.) та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1995. Т. 3: К—Н. 496 с.
13. Українська музична енциклопедія / Редкол.: Г. А. Скрипник (голова) та ін. Київ, 2011. Т. 3. 627 с.
14. Українська поезія кінця XIX — середини XX ст.: Бібліографія. Антологія / Укладач Ю. В. П'ядик, упорядники-редактори: І. Г. П'ядик-Халаєва, Н. Г. Дашкіна, С. П. Халаєва. Київ: К.І.С., 2017. Т. 5: Мал—Олег. 768 с.
15. Цвіте Червона Україна. Новий пісенник / Упор. Ф. Соболев. Харків: ДВОУ—ЛіМ, 1932. 144 с.
16. *Ціон В.* Син шляхтича і селянки [https://zbruc.eu/node/33998]. Опубліковано: 19 березня 2015 р. Дата звернення: 2 лютого 2020 р.
17. *Чехов А.* Важкі люди / Пер. В. Михальчук // *Чехов А.* Вибрані твори / Заг. ред. В. Іванушкіна; Стилістична редакція М. Рильського. Т. II: Оповідання. Київ: Книгоспілка, 1930. С. 51—58.

АРХІВНІ МАТЕРІАЛИ

18. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 137. Од. зб. 3458. 2 арк.
19. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 137. Од. зб. 3459. 2 арк.
20. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 137. Од. зб. 3460. 3 арк.
21. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 137. Од. зб. 3466. 1 арк.
22. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 137. Од. зб. 3484. 1 арк.
23. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 137. Од. зб. 3583. 5 арк.
24. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 137. Од. зб. 8174. 1 арк.
25. Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ф. 137. Од. зб. 10471. 2 арк.
26. Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф. 6. Спр. 57686 фп. 120 арк.
27. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України. Ф. 50. Од. зб. 1018. 4 арк.
28. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України. Ф. 50. Од. зб. 1270. 1 арк.
29. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України. Ф. 50. Од. зб. 1271. 4 арк.
30. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України. Ф. 50. Од. зб. 1272. 1 арк.
31. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України. Ф. 50. Од. зб. 1273. 2 арк.

32. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України. Ф. 50. Од. зб. 1274. 4 арк.
33. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України. Ф. 50. Од. зб. 1527. 3 арк.
34. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України. Ф. 50. Од. зб. 1987. 29 арк.
35. Російський державний архів літератури і мистецтва. Ф. 995. Оп. 2. Од. зб. 74. 1 арк.
36. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 269. Оп. 2. Од. зб. 114. 161 арк.

Отримано 11 лютого 2020 р.

REFERENCES

1. Horbatiuk, V. (2014, September 11). Ide "vyzvolnytsia brativ". *Literaturna Ukraina*, p. 9. [in Ukrainian]
2. Dudko, V. (2015). Retsenziya na mahistersku dyplomnu robotu studenta mahistratury filolohichnoho fakultetu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka S. A. Zakharkina "Naukovyi komentar do spohadiv Kesara Bilylovskoho". *Spadshchyna: Literaturne dzhereloznavstvo, textologia, vol. X*, 16-167. [in Ukrainian]
3. Dudko, V. (2009, Sept./Oct.). Ukrainske publikatorstvo: bez komentariv. *Krytyka*, 9/10, 31-33. [in Ukrainian]
4. Halchenko, S. (Ed.). (2009). *Z trudiv i dniv Maksyma Rylskoho*. Kyiv: A.S.K. [in Ukrainian]
5. Zadorozhnyi, V. (2017). Komentar yak chynnyk interpretatsiyi i spryiniattia tekstu. *Spadshchyna: Literaturne dzhereloznavstvo, textologia, vol. XI/XII*, 119-136. [in Ukrainian]
6. Kolomiyets, L. (2015). Ukrayinskyi khudozhnii pereklad ta perekladachi 1920-30-kh rokov: materialy do kursu "Istoria perekladu": navchalnyi posibnyk. Vinnytsia: Nova Knyha. [in Ukrainian]
7. Mykhalychuk, V. (1921). "Yiyi rozstrilaly..." *Buyannia*, 1, 9. [in Ukrainian]
8. Mukha, A. (2004). Kompozytory Ukrainy ta ukraïnskoi diaspori: Dovidnyk. Kyiv: Muzychna Ukraina. [in Ukrainian]
9. Rylskyi, M. (1983). *Zibrannia tvoriv*. (Vol. 1-20; Vol. 1) Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]
10. Rylskyi, M. (1988). *Zibrannia tvoriv*. (Vol. 1-20; Vol. 19) Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian]
11. Sulyma, M., Tsymbal, B. (2013). Prymitky kutsi — ni k chomu. *Spadshchyna: Literaturne dzhereloznavstvo, textologia, vol. VIII*, 92-100. [in Ukrainian]
12. Dzeverin, I. (Ed.). (1995). *Ukrainska literaturna entsyklopedia*. (Vol. 1-5; Vol. 3). Kyiv: Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana. [in Ukrainian]
13. Skrypnyk, H. (Ed.). (2011). *Ukrainska muzychna entsyklopedia* (Vol. 3). Kyiv. [in Ukrainian]
14. Pyadyk, G. (Ed.). (2017). *Ukrainska poeziya kintsia XIX — seredyny XX st.: Bibliohrafia. Antolohia*. (Vol. 5). Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian]
15. Sobol, F. (Ed.). (1932). *Tsvite Chervona Ukraina. Novyi pisennyk*. Kharkiv: DVOU—LiM. [in Ukrainian]
16. Tsion, V. (2015, March 19). Syn shlakhtycha i selanky. Available from <https://zbruc.eu/> [in Ukrainian]
17. Chekhov, A. (1930). *Iybrani tvory*. (Vol.1-2; Vol. 2). Kyiv: Knyhospilka. [in Ukrainian]
18. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the Nation Academy of Sciences of Ukraine (Fund 137, Folder 3458). Kyiv. [in Ukrainian]
19. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the Nation Academy of Sciences of Ukraine (Fund 137, Folder 3459). Kyiv. [in Ukrainian]
20. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the Nation Academy of Sciences of Ukraine (Fund 137, Folder 3460). Kyiv. [in Ukrainian]

21. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the Nation Academy of Sciences of Ukraine (Fund 137, Folder 3466). Kyiv. [in Ukrainian]
22. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the Nation Academy of Sciences of Ukraine (Fund 137, Folder 3484). Kyiv. [in Ukrainian]
23. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the Nation Academy of Sciences of Ukraine (Fund 137, Folder 3583). Kyiv. [in Ukrainian]
24. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the Nation Academy of Sciences of Ukraine (Fund 137, Folder 8174). Kyiv. [in Ukrainian]
25. The Department of Manuscripts and Textual Studies. Shevchenko Institute of Literature of the Nation Academy of Sciences of Ukraine (Fund 137, Folder 10471). Kyiv. [in Ukrainian]
26. Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine (Fund 6, Folder 57686 фп). Kyiv. [in Russian]
27. Institute of Manuscripts. Vernadsky National Library of Ukraine (Fund 50, Folder 1018). Kyiv. [in Ukrainian]
28. Institute of Manuscripts. Vernadsky National Library of Ukraine, (Fund 50, Folder 1270). Kyiv. [in Ukrainian]
29. Institute of Manuscripts. Vernadsky National Library of Ukraine, (Fund 50, Folder 1271). Kyiv. [in Ukrainian]
30. Institute of Manuscripts. Vernadsky National Library of Ukraine, (Fund 50, Folder 1272). Kyiv. [in Ukrainian]
31. Institute of Manuscripts. Vernadsky National Library of Ukraine, (Fund 50, Folder 1273). Kyiv. [in Ukrainian]
32. Institute of Manuscripts. Vernadsky National Library of Ukraine, (Fund 50, Folder 1274). Kyiv. [in Ukrainian]
33. Institute of Manuscripts. Vernadsky National Library of Ukraine, (Fund 50, Folder 1527). Kyiv. [in Ukrainian]
34. Institute of Manuscripts. Vernadsky National Library of Ukraine, (Fund 50, Folder 1987). Kyiv. [in Ukrainian]
35. The Russian State Archive of Literature and Arts (Fund 995. Inv. 2. Folder 74). Moscow. [in Ukrainian]
36. Central State Archive of Public Organizations of Ukraine (Fund 269, Inv. 2, Folder 114). Kyiv. [in Ukrainian]

Received 11 February 2020

Bohdan Tymbal, junior research fellow,
Shevchenko Institute of Literature,
4 M. Hrushevskoho st., Kyiv, 01001
e-mail: tsymbal.bohdan@nas.gov.ua
ORCID: 0000-0002-3603-4494

FORGOTTEN ACQUAINTANCE OF MAKSYM RYLSKYI: VALIA MYKHALCHUK (FROM COMMENTS ON WRITER'S LETTERS)

The article addresses some issues within comments on Maksym Rylskyi's epistolary heritage. Based on the analysis of the preserved correspondence between the writer and Yaroslav Vityshynskyi in the 1950s—1960s, in comparison with the discovered archival documents, an assumption was made that there were inaccuracies in the comments on Maksym Rylskyi's published correspondence. According to the author of the paper, the letters don't tell about Valentyn Mykhalchuk, some person that remains thoroughly unidentified, but about composer Valerian Mykhalchuk who became a victim of political repression in 1937. The biographical information of the possible mutual acquaintance of both correspondents is taken from his investigative case. Given the possible high level of inaccuracy in this type of sources, since the arrestees used to give deliberately false testimonies under pressure, thus incriminating themselves and others, only non-political information was included in the analysis. An important source was the retained materials of the retrial, including the characteristics of

people who knew Valerian Mykhalchuk personally. It's true that such documents may also contain memory errors due to their diachronic nature in relation to the events described, so they should not be trusted unconditionally. The proposed hypothesis requires further validation, which, if confirmed, not only corrects the error made in the comments to Rylskyi's published correspondence but also broadens the knowledge about the writer's social circle in the 1920s and 1930s. In addition, the paper indicates the incorrect dating of Maksym Rylskyi's poem "The 'Brothers' Liberator' is going on..."

Keywords: attribution, comment, epistolary, Valerian Mykhalchuk, repressions of the 1930s, Ukrainian composers of the 1920s—1930s.

**Козлик І. Антична література
(Лекційні матеріали у формі repertorium'у).**
Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2020.
180 с.

Навчальне видання, яке містить розширені лекційні матеріали з вишівського курсу «Антична література», складається зі вступу, двох розділів і додатків. Вступ виконує функцію пропедевтичної експозиції. Перший розділ «Онтологічна картина розвитку античної літератури» дає розгорнуте структуроване загальне предметне уявлення про об'єкт розгляду. Другий розділ «Грецька література архаїчного періоду» ілюструє, як саме загальні особливості історико-літературної доби Античності оприявнюються у її певному — тут початковому — історико-літературному періоді. У «Додатки» входять три компоненти: «Тематична структура і repensum contrôle до курсу "Антична література"», «Бібліографія для підготовки до практичних занять та виконання самостійної роботи» та «Учені та перекладачі, які вивчали античну літературно-художню спадщину».

Виклад матеріалу базується на репетиторіальній формі «питання-відповідь». Це дозволяє максимально інтенсифікувати участь читачів у перцептивному процесі. Забезпеченню змістової вичерпності викладу слугують численні покликання наприкінці сторінок, де міститься необхідна для сприймання матеріалу фонова інформація.

Наші _____
_____ презентації